

CITATION: 1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi Bildiriler Kitabı, 9-11 Nisan 2018, İstanbul-TÜRKİYE

ISBN: 978-605-2132-21-0

DOI: 10.21733/ibad.416830

HZ. ÂDEM'İN YARATILIŞI KISSASININ TASAVVUF KAYNAKLARINDAKİ YORUMLARI

Dr. Öğr. Üyesi Mahmud Esad ERKAYA¹

Özet

Âdem kıssası Tasavvuf kaynaklarında özellikle insan, âlem ve varlık konuları ile ilişkili olarak detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Üzerinde durulan hususların başında halife olması açısından insanın mahlûkât içerisindeki konumu gelmektedir. Sûfilere göre insanın yeryüzünde halife olarak tayin edilmesi insanı diğer varlıklardan üstün ve seçkin kılan en önemli vasfıdır. Fakat bu görevi yerine getirmesi onun insan-ı kâmil mertebesine ulaşması ile doğrudan ilişkilidir. Halifelığının yanı sıra Hz. Âdem'e ilim bahşedilmiş olması da sûfilerin üzerinde durduğu konular arasındadır. Zira o, bu yönüyle meleklerden üstün bir mertebeye çıkmış, öğrendiği isimlerden onlara anlatması itibarıyla âdeta onların hocası olmuştur. Meleklerinin ibadetlerinin çok olması, Âdem'e üstün olmaları için yeterli gelmemiştir. Hz. Âdem'in üstünlüğünü gören melekler ona saygı ile secde etmişlerdir. Öte yandan sûfilere göre Âdem'in topraktan yaratılması, alçak gönüllü ve Allahu Teâlâ karşısında huşû ve tevâzû sahibi olması ile doğrudan ilgili görülmektedir. Buna mukabil şeytan kibirli bir varlıktır. Zira şeytan basit bir toprak parçasından yaratıldığı gerekçesiyle büyülenerek Âdem'i hakir görmüş, ona secde etmeyerek ilâhî emre karşı gelmiş ve melekler gibi hayırlı bir topluluktan ayrılma gafletinde bulunmuştur. Sûfiler Âdem kıssasının çeşitli yönlerine vurgu yaptıktan sonra netice itibarıyla insanın ancak şeytanın her türlü olun ve aldatmalarına karşı durabildiğinde hakiki anlamda halifelik makamına yükselbileceğini vurgulamaktadır. Bundan dolayıdır ki sûfilere göre insanın yaratılış amacına uygun hareket edebilmesi için Allah'ın emir ve yasaklarına riâyet etmesi, nefisini terbiye etmesi, ahlâkını güzelleştirmesi ve böylece Allah'ın razı olduğu bir kul olup insan-ı kâmil derecesine yükselmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Adem, Kıssa, İshari yorum, Tasavvuf, yaratılış.

THE STORY OF THE CREATION OF ADEM IN SUFI RESOURCES

Abstract

The story of Adam is dealt with in detail in sufi resources especially in relation to human, world and being issues. The leading matter of the matters that are emphasized is the position of man among the creatures in terms of being a caliph. According to the Sufis man being appointed as a caliph on earth is man's most important qualifier of superiority and distinguishedness from other beings. But the fulfillment of this task is directly related to him reaching the human perfection level (insan-ı kamil). Besides the caliphate, the fact that Adam was given knowledge is among the subjects that the sufis have emphasized. As a matter of fact, he has come to a higher rank than the angels because of the knowledge that was given to him. On the other hand, according to the Sufis, the creation of Adam from the soil is directly related to his humility. On the other hand, Satan is such an arrogant entity because he looked down on Adam. After their emphasis on the various aspects of Adam's story, The Sufis emphasize that man can only rise to the position of the caliphate in the true sense if he can resist against all kinds of deceptions by the devil.

Keywords: Adem, story, ishari comment, Sufism, creation.

¹ Sorumlu yazar/Corresponding Author, Çukurova Üniversitesi, Türkiye, esaderkaya@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3981-4688

GİRİŞ

Tasavvufta insan, Allah'ın halifesi olması dolayısıyla âlemin en değerli varlığı, cilâsı ve ruhudur.² Sûfilere göre çoğunlukla hadis olarak nakledilen “Ben gizli bir hazine idim, bilinmemi istedim, sevdim ve mahlûkatı yarattım.” sözü³ insanın yaratılış gayesini özetlemektedir.⁴ Allah'ı tanımaları için yaratılan mahlûkatın en yücesi mârifetullah'a erme kuvvetini hâiz olan insandır.⁵ Allahu Teâlâ insanları kendisini bilmeleri için yaratmıştır. Tasavvufta özellikle insanın değeri ve dünyadaki konumu ile ilgili büyük önem atfedilen insanın yaratılış hikâyesi mutasavvıfların eserlerinde sıklıkla yorumladıkları konuların başında gelmektedir. Hz. Âdem'in yaratılması, halifelîği, isimleri öğrenmesi, kendisine secde edilmeyi hak edecek nitelikleri gibi hususlar bu kıssanın tasavvuf kültüründe önem kazanması ve yorumlanmasında etkili olmuştur. Bildiride Hz. Âdem'in konu edildiği kıssadaki bazı unsurlar üzerinde durulacak ve sûfilerin yorumlarını büyük oranda ihtiva etmesi hasebiyle İsmail Hakkı Bursevî'nin (ö. 1137/1725) *Rûhu'l-Beyân*'ı temel alınacaktır.

1. HZ. ÂDEM'İN TOPRAKTAN YARATILMASI

Kur'an'da ifâde edildiğine göre Allah meleklerle, yeryüzünde yaşayacak bir halife yaratacağını bildirir: “Ben, kurumuş balçıktan bir beşer/insan yaratacağım.”⁶ Bu ve benzer âyetlerde yer aldığına göre Hz. Âdem bidayet itibariyle son şeklini almış bir varlık olarak ortaya çıkmamış, kurumuş balçık gibi toprak türünden bir maddeden belirli bir sürede yaratılmıştır.⁷ Sûfilere göre Hz. Âdem'in topraktan yaratılması çeşitli hikmetlere dayanmaktadır. Bir yoruma göre Hz. Âdem'in topraktan yaratılması secdeye meyyâl, alçak gönüllü, oldukça zelil ve boynu bükük bir kul olması içindir. Zira secde ubudiyyet makamıdır. Yaratılışı itibariyle secde etmeye meyilli bir varlık olan insan rabbine karşı alçakgönüllü olmuştur. İblis ise ateşten yaratılmış, bundan dolayı cinsine meylederek ateş gibi tevazudan uzak bir hal arz etmiş, büyülenmiş ve nihayetinde secde etmeyerek isyankârlardan olmuştur.⁸

Allah insanı doğrudan bulunduğu surette yaratmaya kadirdir. Fakat böyle yapmamıştır. Onu önce toprak, sonra çamur, sonra pis kokulu cıvık bir balçık ve sonraki aşamada pişmiş çamura benzeyen bir balçık halinde yaratmıştır. İnsanın nihai görünümünden bu denli uzak maddelerden yaratılmış olması, Allahu Teâlâ'nın hayranlık verici kudretini göstermesi açısından sûfiler nazarında ayrı bir önemi haizdir.⁹

2. MELEKLERE HALİFE YARATACAĞINI BİLDİRMESİ

² Hz. Âdem kıssasının Füsûsü'l-Hikem ve Mesnevî'deki yorumları için bkz. Dilâver Gürer, *Füsûsü'l-Hikem ve Mesnevî'de Peygamber Kıssaları* (İstanbul: İnsan Yay., 2017), s. 26.

³ Ebû'l-Fidâ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlû'l-ilbâs*, haz. Yusuf b. Mahmud (Suriye: Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, 2001), s. 155.

⁴ Ebû Nasr Abdullah b. Ali et-Tûsî Serrâc, *el-Lûma' fî târîhi't-tasavvufi'l-İslâmî*, haz. Kamil Mustafa el-Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2007), s. 38; Ebû'l-Kâsım Zeynü'lîlâm Abdülkerîm b. Hevâzin Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, haz. Halil el-Mansûr (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422/2001), s. 12; Ebû'l-Hasen Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb (Hakikat Bilgisi)*, çev. Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergâh, 2010), s. 331.

⁵ Mahmud Esad Erkaya, *Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları* (Ankara: Otto, 2017), s. 214.

⁶ el-Hicr 15/26.

⁷ Bkz. Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd Taberî, *Tefsîrü't-Taberî Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân*, haz. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Daru Hicr, 2001), XVII, 95; Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Râzi, *Tefsîru'l-Fahri'r-Râzi el-meşhûr bi't-tefsîri'l-kebir ve mefâtihi'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî), XIX, 137.

⁸ Ebû'l-Cennâb Ahmed b. Ömer el-Hivekî Necmeddîn-i Kübrâ, *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye fî't-tefsîri'l-işâri's-sûfi* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1971), IV, 13; İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, çev. Murad Sülün, v.d., (İstanbul: Erkam Yay., 2014), X, 197.

⁹ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, X, 197.

Allah'ın meleklerle, “Ben yeryüzünde bir halife yapacağım.”¹⁰ Diyerek insanı yaratacağını bildirmesinin dört hikmetinin bulunduğu bahsedilmektedir: Bunlardan ilki istişare konusundadır. Bir işe başlamadan önce onu güvenilir ve sözü dinlenir kimselerle istişare etmek bu âyette çıkartılması gereken mesajların başında gelmektedir. İkinci olarak Allah'ın melekût âleminde bulunanlara henüz yaratılmadan önce insanı “halîfe” ünvânı vererek yaratacağını müjdelemesi insanoğlunun değerine ve yaratmanın önemine işaret olarak yorumlanmıştır. Üçüncü olarak meleklerin “Bozgunculuk yapıp kan dökecek birisini mi yaratıyorsun?” diyerek itiraz etmesine rağmen Cenâb-ı Hakk'ın “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.” Şeklinde cevap vermesi kendisinden sadece bozgunculuk beklenen insanoğlu hakkındaki lütuf ve keremini göstermektedir. Son olarak hayrı şerrinde fazla olanın yaratılmasının ilâhî hikmet olarak yorumlanmasıdır. Buna göre insan hayırları şerlerinden fazla olan bir varlıktır. Dolayısıyla yaratılması münasip görülmektedir.¹¹

Allah Hz. Peygamber'i nebilerin sonuncusu kıldığı gibi Hz. Âdem'i de mahlûkâtın sonuncusu/mührü kılarak en son yaratmıştır. O, adeta bir hükümdarın özel hazinesinin kapısındaki mühür gibidir.¹²

3. HALİFELİK

Hız. Âdem'in halife olarak adlandırılmasının iki mânâsından bahsedilmektedir: Hız. Âdem her şeyden önce bütün mahlûkâtı temsil eden bir yapıya sahiptir. Allah onda bütün âlemleri cem etmiştir. Bunlar arasında rûhâniyyât, cismâniyyât, semâviyyât, arziyyât, dünyeviyyât, uhreviyyât, cemâdiyyât, nebâtiyyât, hayvâniyyât ve melekûtiyyât âlemleri yer almaktadır.

İkinci olarak Âdem suret ve mânâ açısından Allahu Teâlâ'ya nâib ve halife olarak yaratılması hasebiyle O'nu temsil edebilecek kabiliyettedir. Sûret olarak Âdem'in zâhirdeki varlığı, Allahu Teâlâ'nın hakikatteki varlığını temsil etmektedir. Diğer bir deyişle insanın vücudu onun Mucid'inin varlığına bir delâlettir. İnsanın vahdâniyyeti Hakk'ın vahdâniyyetini, zâtı zâtını, sıfatları da sıfatlarını temsil etmektedir.

Hiçbir yaratılmışın Allah'ı Âdem gibi temsil etmesi mümkün değildir. Zira Hakk'ın tüm sıfatlarının toplandığı başka bir varlık yoktur.¹³ Hayvanlarda insanda bulunan sıfatların bir kısmı bulunmakla birlikte onlar bunu idrak edemez ve yaratıcı bilemezler. Melekler ise her ne kadar kendilerini var edenin Allahu Teâlâ olduğunu bilseler de ilimleri tüm sıfatlarıyla Hakk'ı tanımaya yetmez. Bundan dolayı “Yâ Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur.” demişlerdir.¹⁴ Kendi nefisini ve Rabbini tanımaya muktedir olan ise yalnızca insandır.¹⁵

4. SECDE

Hız. Âdem, Cenâb-ı Hakk'ın kudret ve hikmetinin izlerinin zuhur mahallidir. Bundan dolayı ona secde emredilmiştir.¹⁶ Hakikatte bu secde Hız. Âdem'in aynasındaki nura olan saygının bir ifâdesidir. Bu nur ise Nûr-i Muhammedî ve Hakikat-ı Ahmediyyedir.¹⁷

¹⁰ el-Bakara 2/30.

¹¹ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, I, 292.

¹² Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, X, 199.

¹³ Halifelik konusunda ayrıca bkz. Osman Nuri Küçük, *Fusûsu'l-Hikem ve Mesnevi'de İnsân-ı Kâmil* (İstanbul: İnsan Yay., 2017), s. 49.

¹⁴ el-Bakara 2/32.

¹⁵ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, I, 296.

¹⁶ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, X, 203.

¹⁷ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, X, 205.

Şeyh-i Ekber Ruhu'l-Kudüs'te namazdaki secdenin şeytanı perişan eden en etkili rükûn olduğunu belirtir. Zira şeytan secde etmeyerek hata etmiştir. Bundan dolayı çok secde etmek ve uzun süre secde etmek şeytanı üzer. Kendi işlediği masiyeti hatırlar ve onunla meşgul olur. Böylece secde eden kula ilişemez. Hz. Peygamber (sas) bu hususta şöyle buyurur: “İnsan secde (ayeti) okuyup secdeye kapandığı zaman şeytan ‘Vah başıma gelenler! Ademoğluna secde etmesi emrolundu, o da secde etti ve cenneti kazandı. Bana da secde etmek emredildi, ama ben yüz çevirdim. Bunun için benim yerim de cehennem oldu.’¹⁸ diye ağlayıp sızlanarak onun yanından uzaklaşır. Kul secde halinde şeytandan korunur. Secdede insanı meşgul eden ancak rabbânî, melekî ve nefsânî havâtır olabilir. Şeytanın vesvesesi secde halindeyken gelmez. Secdeden kalktığı anda ise tekrar şeytan vazifesine döner.¹⁹

İblis, Hz. Âdem'e neden secde edildiğini kavrayamamış, onun topraktan yaratılmış olmasını küçümseyerek secde etmekten kaçınmıştı. Halbuki Hz. Âdem'e saygı ile secde edilmesini gerektirecek pek çok sebep vardı. Her şeyden önce Allah Âdem'i halife olarak yaratmıştı. Bu hilâfet, öncelikle Hz. Âdem'in ruhuna tevdi edilmiştir. Ruh ise Allah'a izâfe edilmek suretiyle müşerref olmuştur. Âdem, halk-emr, mülk-melekût âlemleri ile dünya ve âhiretin hülâsası kılınmıştır. Allah Âdem'in ruhunu ahsen-i takvim üzere en güzel bir biçimde yaratmıştır. Allah Âdem'i “iki elimle yarattım”²⁰ buyurmuş, onun kalıbına kendi ruhundan üfleyerek başka bir ikramda bulunmuştur.²¹ Bütün eşyanın isimlerini bilmek sadece ona has kılınmıştır. Allah'ın celâl ve cemâl sıfatlarının tecellisine istidatlı kılınmıştır. Allah tüm sıfatları ile onda tecelli etmiştir. Meleklerin Allah'a itiraz, Âdem'e karşı bir tür gıybet ve kendilerini üstün görme içeren ifadeleri karşısında onların mütevazı olduklarını kanıtlamaları için Allah onlara secdeyi emretmiştir.

5. İSİMLER

Allahu Teâlâ Âdem'i yarattığında ona eşyanın tüm isimlerini öğreterek anlayıp kavrama, mantık yürütme, düşünme, varlıkları isimlendirme, konuşma, öğrenme, öğretme kabiliyetlerini ihsân eder. Böylece o diğer varlıklardan üstün bir şekilde yaratılmış olur.

İsimlerin ne olduğuna dair çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Bir yoruma göre isimler üç çeşittir: Bunlardan ilki meleklerin kolaylıkla vâkıf olabildiği melekût âlemine dair isimleridir. İkincisi cismâniyet âleminin isimleri olup meleklerin bunlara da vakıf olması mümkündür. Zira kendi konumlarından daha alt bir konumdur. Dolayısıyla buradaki bilgilere ulaşmaları mümkündür. Üçüncüsü ise konumları gereği meleklerin ulaşamayacakları ilâhî isimlerdir. Ne Hz. Âdem ne de melekler, Allahu Teâlâ bildirmediği müddetçe bu gayb âlemine ait isimlerden haber verebilirler. Zira melekût âlemine âit olan meleklerin ceberut âlemi olan gayb âlemine yükselme yetkisi ve kudreti bulunmamaktadır. Cebrâil'in (as) Sidre-i Münteha'da “Eğer bir parmak ucu daha yaklaşırsam yanarım.” dediği gibi meleklerin ulaşabilecekleri belirli menziller vardır. Buradan ileriye gitmeleri söz konusu değildir.

Bir yoruma göre Âdem'e (as) isimlerin bilgisinin verilmiş olması insan ile âlemin yaratılış süreciyle doğrudan alakalıdır. Zira Âdem'in ruhu âlemden önce yaratılmış olmakla birlikte zâtı âlemin kemâle gelmesinin akabinde yaratılmıştır. Âdem, âlemin tamamını müşahade etmiş, sonra da Allah'ın kendisine verdiği ilimle zararlı ve faydalı şeylere uygun isimler vermiştir. İşte bu isimler meleklerin bilmediği, Allah'ın Âdem'e öğrettiği isimlerdir.

Âdem'in meleklerle üstünlüklerinden biri de ona sadece mahlûkatın isimlerinin değil bunun yanında Allah'ın isimlerinin celâl ve cemâl yönleriyle bildirilmiş olmasıdır. Böylece insanın

¹⁸ Müslim, İman, 133.

¹⁹ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, X, 207.

²⁰ Sâd 38/75.

²¹ el-Hicr 15/29.

yaratılmış, muhtaç, günahkâr, tevbe edici, zalim ya da mazlum oluşu karşısında Allah'ın yaratıcı, rızık verici, affedici, günahları örtücü ve adil oluşu gibi sıfatları ortaya çıkmıştır.²²

6. CENNETTEKİ AĞAÇ

Allah, Hz. Âdem'i eşi Havva ile birlikte cennete yerleştirerek orada istedikleri zaman her yerde cennet nimetlerinden yiyeceklerini söyler. Fakat bir ağaca yaklaşmamaları konusunda onları uyarır: "Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zalimlerden olursunuz!"²³

Buradaki ağacın ne olduğu konusunda sûfiler muhtelif açıklamalar yapmışlardır. Bazılarına göre bu ağaç buğday veya buğday başağıdır. Zira insanın beslenmesinde buğdayın önemli bir rolü bulunmaktadır. Hz. Âdem'in buğday vesilesiyle ziraat ile imtihan olunduğu söylenmiştir. Başka bir görüşe göre ise Hz. Âdem'in yediği şey üzümdür. Dolayısıyla bundan yapılan şarap haram kılınmıştır. Öte yandan ağacın incir olduğu da belirtilmiştir. Şecer kelimesinin ne olduğuna dair açık bir nass bulunmaması dolayısıyla bu yöndeki açıklamaların tahminden öteye gitmeyeceğini söyleyebiliriz.

Şeyh Necmeddin'e göre âyetteki ağaç, muhabbet ve mağfiret ağacıdır. Allahu Teâlâ ağacı yasaklamakla doğasında yasaklara karşı aşırı düşkünlük olan Âdem'deki merak hissini uyandırmıştır. Âdem'in ağaçtan yiyeceğini bildiği halde ona yemeyi yasaklaması, onun işleyeceği günahı tevbe edip temizlenmesini ve nihayetinde sevgiye layık olmasını sağlamıştır. Çünkü Allahu Teâlâ Bakara sûresinde "Şunu iyi bilin ki, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever."²⁴ buyurmaktadır. Burada işlenen bir günahın neticesinde mertebenin artması söz konusudur ki buna "tenzihi zelle" adı verilmektedir.²⁵

Aziz Mahmud Hüdâyî ise şöyle bir yorum yapmaktadır: "Âyetteki cennet Âdem'in vücudundaki ruhtur. Âdem kalb, eşi Havvâ ise nefistir. Sanki Allahu Teâlâ kalp Âdem'i ile nefis Havvâ'sının itaat ve ibâdetle ruh cennetine yükselmelerini istemektedir. Allah'ın onlara yememesini emrettiği şey mârifettir. Çünkü kalp makamı, marifet makamıdır. Âyetin "Dilediğiniz her yerde" kısmından anlaşılan hayırlı ve sâlih amellerden istenilenlerin nâfile olarak yapılmasıdır. Allahu Teâlâ'nın yasakladığı ağaç ise 'emre muhalefet' ağacıdır. Bu yasak sadece Âdem ile Havvâ için değil, bütün kullara şâmindir. Kul, ibadet ve tâatla Allah'a yaklaştırmaya çalışmalı, insanı helâk eden dini emirlere muhalefetten kaçınmalıdır."²⁶

7. YERYÜZÜNE İNDİRİLMELERİ

Bazı sûfilere göre insan cennetin kıymetini anlayabilmesi için yeryüzüne indirilmiştir. Dünyada yaptıklarının karşılığı olarak cennete girecekler elbette ki cennetin kıymetini daha iyi anlayacaklardır. İnsan ırkının yeryüzünde yaratılması iyi ve kötünün ortaya çıkması içindir. Zira cennette celâl sıfatının tecellisi olmadığı gibi kötülükten de söz edilemez. Dolayısıyla iyi ve kötü tabiatlı kimselerin birbirlerinden ayırt edilmesi ancak dünyada yaratılmaları ile mümkün olacaktı. Üftâde şöyle bir yorum yapmaktadır: "Âdem (as) kendi mertebesinden daha yüksek bir merteye gördü ve Allahu Teâlâ'dan ona ulaşmayı diledi. Kendisine 'Ey Âdem! Bu makama ancak gözyaşı ile ulaşılır. Cennet ise ağlama yeri değil, sevinç yeridir.' denildi. Bunun üzerine Allah katındaki derecesini yükseltmek için dünyaya inmeyi talep etti." Diğer bir yoruma göre Hz. Âdem içinde bulunduğu nimetler, rahatlık ve ferahlık içerisinde gayet memnun bir vaziyeteydi. Ta ki muhabbet ağacından yedikten sonra her şeyden uzaklaştı. Allah dışında her

²² Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, I, 305.

²³ el-Bakara 2/35.

²⁴ el-Bakara 2/.

²⁵ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, I, 321.

²⁶ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, I, 322.

şeyden uzak oldu. Zira muhabbetin şartı mahbub dışında her şeyden uzak durmaktır. Allah da ibadette olduğu gibi sevgi hususunda da şirk kabul etmiyordu. Bundan dolayı Âdem'i cennetten çıkartmıştır.²⁷

SONUÇ

Âdem kıssası tasavvufta çeşitli yönleri ile ele alınmış kimi zaman zâhir mânâ ile uyum arz eden yorumlar yapılmış kimi zaman ise işârî yorumlarla zâhirden uzaklaşmıştır. Sûfilerce üzerinde durulan konuların başında halife olması açısından insanın mahlûkât içerisindeki konumu gelmektedir. Sûfilere göre insanın yeryüzünde halife olarak tayin edilmesi insanı diğer varlıklardan üstün ve seçkin kılan en önemli vasfıdır. Fakat bu görevi yerine getirmesi de onun insan-ı kâmil mertebesine ulaşması ile doğrudan ilişkilidir. İnsan ahlâkî gelişim sürecinde nefsin terbiye edip zaaflarından uzaklaştığı ölçüde kâmil bir insan olma yolunda adım atacak böylece halifelik vazifesini yerine getirebilecektir.

İnsanı, mahlûkat arasında seçkin kılan vasıflardan birisi de Âdem'e varlığın isimlerinin öğretilerek ilim bahşedilmiş olmasıdır. O, bu yönüyle meleklerden üstün bir mertebeye çıkmış, öğrendiği isimlerden onlara anlatması yönüyle âdetâ onların hocası olmuştur.

Hız. Âdem'in üstünlüğünü gören melekler ona saygı ile secde etmişlerdir. Sûfilere göre Âdem'e secde edilmesi, Cenâb-ı Hakk'ın kudret ve hikmetinin hayret verici izlerinin Hız. Âdem'in şahsında zuhur etmesi sebebiyledir. Zira Âdem'in zâhirdeki varlığı, Allahu Teâlâ'nın hakikatteki varlığını temsil etmektedir.

Sûfilerin Âdem kıssasını yorumlarken zâhir anlamları vurgulamakla birlikte kimi zaman zahirin çok ötesine geçmekte, ilk bakışta akla gelmesi mümkün olmayan tevellere gittikleri görülmektedir. Her ne kadar ilk anlamdan uzaklaşılsa da onların yapmış oldukları özgün yorumları, bilhassa tasavvuf yolunda ilerleme gayreti gösteren müridlerin söz konusu kıssadan alacakları ibretlerin alanını genişletmektedir.

Bilgilendirme / Acknowledgement: Bu çalışma Çukurova Üniversitesi BAP birimi tarafından SBA-2017-8229 kodlu proje kapsamında desteklenmiştir.

KAYNAKÇA

- ACLÛNÎ, EBÛ'L-FİDÂ (2001). KEŞFÜ'L-HAFÂ VE MÜZÎLÜ'L-İLBÂS. Suriye: Mektebetü İlmî'l-Hadis.
- BURSEVÎ, İ. H. (2014). RÛHU'L-BEYÂN (M. Sülün, A. H. Çavuşoğlu, & Z. Tüfekçioğlu, Trans. Vol. I-XXIII). İstanbul: Erkam Yay.
- ERKAYA, M. E. (2017). KUR'AN KAYNAKLI TASAVVUF KAVRAMLARI. Ankara: Otto.
- FAHREDDİN ER-RÂZÎ, EBÛ ABDULLAH (1999). TEFSİRÜ'L-FAHRİ'R-RÂZÎ EL-MEŞHÛR Bİ'T-TEFSİRİ'L-KEBİR VE MEFÂTİHİ'L-GAYB. Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî.
- GÜRER, D. (2017). FUSÛSU'L-HİKEM VE MESNEVÎ'DE PEYGAMBER KISSALARI. İstanbul: İnsan Yay.
- HÜCVİRÎ, EBÛ'L-HASEN (2010). KEŞFU'L-MAHCÛB (HAKİKAT BİLGİSİ) (S. Uludağ, Trans.). İstanbul: Dergâh.
- KUŞEYRÎ, ABDÜLKERİM B. HEVÂZİN (1422/2001). ER-RİSÂLETÜ'L-KUŞEYRİYYE. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- KÜÇÜK, O. N. (2017). FUSÛSU'L-HİKEM VE MESNEVÎ'DE İNSÂN-I KÂMİL. İstanbul: İnsan Yay.
- NECMEDDİN-İ KÜBRÂ, EBÛ'L-CENNÂB (1971). ET-TEVÎLÂTÜ'N-NECMİYYE Fİ'T-TEFSİRİ'L-İŞÂRİ'S-SÛFÎ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- SERRÂC, EBÛ NASR (2007). EL-LÛMA' FÎ TÂRİHİ'T-TASAVVUFİ'L-İSLÂMÎ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

²⁷ Bursevî, *Rûhu 'l-Beyân*, I, 325.

TABERÎ, EBÛ CAFER (2001). TEFSİRÜ'T-TABERÎ CÂMIU'L-BEYÂN AN TE'VİLİ ÂYİ'L-KUR'ÂN. Kahire: Daru Hicr.